

K cestování zve rytíř Dalekých moří J. Vávra

Cestovat do cizokrajných zemí, i v čase umožňuje minimálně do 24. ledna 2021 návštěvníkům výstava Čas rytířů dalekých moří v Pavilonu Anthropos MZM. Představuje výjimečného sběratele, mecenáše a cestovatele Jindřicha Vávru (1831–1887). Právě on totiž patřil k vůbec prvním tuzemcům, kteří z cest přiváželi jak zajímavé suvenýry, tak především fotografické doklady svého putování se záběry navštívěných lokalit včetně lidí, které pro počínající rozvoj turistiky od druhé poloviny 19. století zhotovovaly tamní ateliéry. Vávrou shromážděné snímky tak dávají nahlédnout s mírnou nostalgií do exotických končin, ale také porovnávat, jak se za uplynulá staletí proměnily. Veřejná prezentace Vávrových fotografické kolekce v takovém rozsahu je navíc historickou premiérou.

K nejpůsobivějším patří vystavené snímky z východní a jihovýchodní Asie, z Austrálie či ze severní Afriky. Přitažlivě instalovaná expozice nabízí rovněž řadu atraktivních předmětů Vávrova odkazu od umně vyrobených lžic ze schránek loděnek ze Samoy po kompletní zbroj japonského samuraje včetně kufru pro uložení. Předměty pocházejí z fondů MZM, Národního technického muzea, Moravské galerie v Brně, Muzea města Brna a Archivu města Brna. Novinku tvoří exotika z Vávrových původně brněnské sbírky, která jsou dnes uložena v Národním muzeu – Náprstkově muzeu asijských, afrických a amerických kultur.

Model válečné řadové trojtěžňové lodi Kaiser, která bojovala v bitvě u Lisu v roce 1866. Jindřich Vávra zde působil jako lodní lékař. Ze sbírek Národního technického muzea v Praze.

Na výstavu navazuje doprovodný výukový program Dětského muzea MZM určený dětem od předškoláků po druhý stupeň základních škol. S pomocí tvořivých aktivit a her se seznámí s životem J. Vávry a v jeho doprovodu prozkoumají celý svět.

Brněnský rodák Jindřich Vávra byl významnou osobností rakouského veřejného života i mužem mnoha nadání a zájmů. Poté, co vystudoval medicínu, nastoupil jako lodní lékař k námořnictvu. Služba na lodích c. k. monarchie ho dovedla do nejrůznějších míst po

celém světě, kde si vždy vyšetřil chvilku pro sběr rostlin, protože botanika se stala jeho největší celoživotní vášní. Kromě botanického materiálu dovážel i exotické předměty či mince.

(jih)

Foto: Filip Fojtík

Raďte vstoupit do divadla (alespoň virtuálně)

Divadelní cedule na představení singspielu Caro od J. Perineta v královském městském divadle v roce 1795. Archiv MZM.

Rekonstrukce věznice v Uherském Hradišti začne stavebně-historickým průzkumem

Moravské zemské muzeum se podílí na projektu přeměny bývalé věznice v Uherském Hradišti na památník a muzeum totality a propagandy. Společně se Slováckým muzeem, s městem Uherské Hradiště, Úřadem pro zastupování státu ve věcech majetkových, krajem a dalšími subjekty jedná o jeho budoucí podobu. Prvním krokem je stavebně-historický průzkum. V současné chvíli je jeho hlavním záměrem najít místo, kde ve 40. a 50. letech probíhaly popravy politických vězňů. To se pak stane hlavním centrem piety. Bezprostředně po válce se popraviště nacházelo při zdi vedle vjezdu na nádvoří. Pamětník, politický vězeň Jan Janků však vzpomíná, že v padesátých letech šibenice stála vprostřed nádvoří, v ose kaple. Přesně určit místo popraviště měly průzkumné vrty, které provedl vedoucí Centra slovácké archeologie Moravského zemského muzea doc. PhDr. Luděk Galuška, CSc. Sondy odhalily navážku zeminy do vý-

šky jednoho metru, patky pro šibenici však zatím nenalezly. Průzkum, který ukáže stav vězeňského areálu ze stavebně-historického hlediska, bude samozřejmě dál pokračovat. Konečné rozhodnutí o postupu práce je v rukou vlastníka areálu, kterým je Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových. V nynější době se odhaduje, že k celkové proměně věznice v místo paměti dojde v roce 2028. To není příliš povzbuzující zpráva, především pro vězně, kteří zde trpěli. „Ani já už se rekonstrukce asi nedočkám,“ posteskla si Vlasta Černá, která byla vězněna jak v samotné věznici, tak také v podzemní cele – samotce ve vile Frankovka. Cílem je, aby vznikl památník a muzeum, a již z budovy samotné získal návštěvník pocit, že se jedná o unikátní místo. Jak zdůrazňuje Ladislava Guríčková, dcera politického vězně: „...aby si dokázali představit hrůznost doby a hlavně mladí lidé, aby si uvědomili, co obnáší totalitní režim, a snažili se

mu zabránit. A také, aby pochopili, jak důležitá pro lidstvo i pro každého jednotlivce je demokracie a svoboda.“ (red)

Výstava současně přibližuje také výsledky pětiletého grantového projektu NAKI II Cesta k divadlu, dotovaného Ministerstvem kultury České republiky, na němž se podílely Národní muzeum, Institut umění – Divadelní ústav a Oddělení dějin divadla MZM. Sama výstava je však koncipována širěji – jako obraz divadelního života v českých zemích od 17. do poloviny 20. století, s přesahy až do současnosti. Cedule doprovázejí scénické a kostýmní návrhy, fotografie, vzácné rukopisy a tisky, realizované kostýmy, rekvizity... Poprvé jsou ukázány i nově nalezené předměty ze 17. a 18. století. Virtuální prohlídku spustíte ve webovém prohlížeči zadáním adresy: ractivevstoupit.mzm.cz.

Vedoucí divadelního odd., Jaroslav Blecha

Knížní průvodce

Středoevropská křižovatka: Morava ve 20. století

Knížní podoba průvodce expozicí Středoevropská křižovatka: Morava ve 20. století je pomyslnou tečkou za projektem realizovaným při příležitosti dvoustého výročí založení MZM. Jedná se o závěr důstojný, který připomíná nejen události, osobnosti a fenomény notoricky známé, ale i ty opomíjené, pozapomenuté, kontroverzní a pro oblast specifické. Publikace se tak stává jedinečným a fundovaným průvodcem historií Moravy od období tzv. belle epoque po konec 20. století. Čtenáře provede za příspěví textů, dobových fotografií a dokumentů a snímků sbírkových předmětů od Moravského paktu v roce 1905, přes rozvoj průmyslu, rozkvet kultury a rozmach českého a německého spolkového života, událostmi první světové války, osudy legionářů, zrod samostatné republiky, druhou světovou válkou, příběhy do-

ÚVODNÍK

Vážení přátelé a příznivci Moravského zemského muzea.

S blížícím se koncem roku 2020 je mi ctí, že Vás mohu i v této zvláštní době pozdravit nad novým číslem Muzejních novin, na jejichž stránkách se Vás pravidelně snažíme informovat o výsledcích naší práce, ale rovněž představovat naše plány, zámysly a zamyšlení nad směřováním Moravského zemského muzea. Již téměř rok čelíme neviditelnému nepříteli, který pomalu, ale nenávratně mění naše životy a svět kolem nás. Kultura je však stále zde, připravená přinášet všem zájemcům poznání, poučení a prostě rozptýlení od každodenních starostí.

Rovněž Moravské zemské muzeum i nadále usiluje představit nejen svým příznivcům výsledky úsilí svých odborných a vědeckých pracovníků, byť složitá epidemiologická situace mnohé umožňuje prezentovat pouze v rámci kampaně Zavřené muzeum není spící muzeum, tedy našeho virtuálního muzea. Na řadu jarních příspěvků jsme navázali aktuálními programy. Ať již je to pro web připravená prezentace Raďte vstoupit do divadla, či online prezentace našich letních akcí, jako je například výstava Čas rytířů dalekých moří. Sběratel a mecenáš Jindřich Vávra a Do Brna široká cesta. Kramářské písně se světovou tematikou. Obě poslední jmenované výstavy nám krátké letní „nadechnutí“ umožnilo představit i v expozičních sálech našeho muzea, nynější nouzový stav a uzavření všech muzeí a galerií je však opět odkázalo pouze na virtuální prezentaci.

Naleznete zde ale i řadu zpráv o dalších běžících projektech, výzkumech a vědeckých a prezentačních aktivitách pracovníků Moravského zemského muzea. Věříme, že Vás zaujmou. Děkuji Vám, že jste stále s námi, přeji Vám krásné bezvírové dny a doufám, že se brzy setkáme na některé z nově připravovaných akcí Moravského zemského muzea.

S úctou
Jiří Mitáček
Generální ředitel MZM

Pavilon Anthropos včera, dnes a zítra

Patří určitě k nejnámějším muzejním objektům v tuzemsku. Proslavil ho především unikátní model mamuta v životní velikosti, ale i bez tohoto maskota je Pavilon Anthropos MZM neoddelitelně spjatý s Brnem. A přestože cenost mnohých jeho exponátů určuje jejich stáří, samotný objekt i řešení expozic potřebuje modernizaci a obnovu.

Absolonův odkaz budoucím

Historie Pavilonu Anthropos sahá do

roku 1928, kdy se při příležitosti jubilejního desátého výročí vzniku Československé republiky začal vytvářet na místě zábavního parku a rozsáhlých pozemcích v Pisárkách areál budoucích Brněnských výstav a veletrhů. Tento největší výstavní počín v ČSR, nazvaný Výstava soudobé kultury, prezentoval dosažené úspěchy mladého státu. Jeden ze samostatných pavilonů byl pojmenován Člověk a jeho rod. Světově uznávaný badatel Karel Absolon v něm

představil především proslulé výzkumy v Dolních Věstonicích, doplněné dalšími unikátními archeologickými nálezy. Ve stejném roce zde byl díky sponzorskému daru Tomáše Bati realizován také model mamuta v životní velikosti, který se záhy stal nejoblíbenějším exponátem dětských návštěvníků. Pavilon byl na brněnském výstavišti několikrát přebudován a rozšířen. Během války a hlavně v dubnu 1945 při osvobození Brna utrpěl velké škody a ve své původní podobě zanikl.

Poválečný restart v Akci Z

Znovu a v rozšířené formě vybudoval nový Anthropos v písáreckém parku na přelomu 50. a 60. let 20. století významný antropolog a ředitel Moravského muzea Jan Jelínek v rámci jedné z největších „Akcí Z“. Za patnáct let nastal první zásah do výstavního prostoru. Profesor Jelínek měl nashromážděny rozsáhlé sbírky z poválečných výzkumů vedených na Moravě a také kopie antropologického materiálu reprezentující nejnovější nálezy ze světových lokalit. Kolekce těchto paleoantropologických sbírek čítala kolem 900 kusů, což představovalo jedinečnou evropskou studijní sbírku.

Nové nálezy vedly postupně k nutnosti tematického rozšíření expozice a její aktualizace. Tímto způsobem byly výstavní prostory Anthroposu upraveny ještě dvakrát a to v roce 1980 a v letech 2003–2006.

Vernisáž znovu znovuzrozeného Anthroposu se konala v roce 2006. Úspěch rekonstrukce muzea byl u veřejnosti mimořádný. Roční návštěvnost po otevření prudce vzrostla na 50 až 60 tisíc osob. Málodko tehdy myslel na to, že má-li si Anthropos udržet prestižní postavení v naší i mezinárodní muzejní síti, další rozvoj bude nezbytný. S potěšením lze však konstatovat, že od svého vzniku do dnešních dnů Anthropos celkem přivítal přes tři miliony návštěvníků.

V současné době, po dalších 14 letech, opět jasně vystupuje potřeba rozsáhlých zásahů do stávajícího stavu expozic i budovy. Expozice zaměřené na evoluci lidského rodu a počátky kultury musí nutně reflektovat nové vědecké poz-

natky. Prudký rozvoj vědeckých metod přináší zásadní zjištění, která zcela mění pohled na naši nejdávější minulost a v konečném důsledku mohou poskytnout důležité odpovědi na otázky a problémy dnešního světa.

Anthropos jako unikátní klenotnice

Z uvedených důvodů jsme v roce 2018–2019 přistoupili k vytvoření libreta nové expozice zasazené do současných výstavních prostor. Navázali jsme spolupráci s architektky Janem Kratochvílem a Terezou Ježkovou z Atelieru Nolimits, kteří na základě našich požadavků vytvořili první vizualizace navrhovaných interiérů.

Při vytváření nové podoby Anthroposu jsme vycházeli z několika základních myšlenek. Viditelným problémem se stává využití audiovizuální a výpočetní techniky v současných výstavách. Ačkoli v roce 2006 se Anthropos chlubil moderní audiovizuální expozicí, z dnešního pohledu je aplikovaná technika zastaralá a na hranici další udržitelnosti. V navrhovaném projektu dominuje především efektní projekce ve vstupní části, věnovaná etologii primátů, našich geneticky nejbližších příbuzných.

V dnešní době, stíhané prudkým technologickým rozvojem, můžeme reagovat na únavu z předigitalizovaného světa jako jediná instituce v zemi prezentací světově jedinečných originálů, které vlastní pouze naše muzeum. Hovoříme samozřejmě především o trvalém vystavování originálů paleolitického umění v čele s Věstonickou venuší, zařazených mezi národní kulturní památky, které jsou dosud uchovávány převážně v depozitárním trezoru Ústavu Anthropos MZM. Navrhovaný speciální architektonický modul v poslední části expozice by skrýval trezorové vitríny k vystavení těch nejvzácnějších nálezů. Moravské zemské muzeum by tím získalo v pravém slova smyslu světově unikátní klenotnici.

Výraznou změnou by se mělo stát rozšíření a zatraktivnění části věnované raketově se rozvíjející genetice. Zaměří se více na fascinující odhalení, která nám přináší studium naší hluboké genetické historie. Zásadním je v této souvislosti

i doplnění poznatků ze současného výzkumu antropogeneze a doplnění nových antropologických teorií. Sběrka kopií klíčových antropologických nálezů Ústavu Anthropos je ucelená pouze do roku 2000 a je třeba doplnit ji o ty současné.

Antropologické divadlo „v plné srsti“

V neposlední řadě musíme zmínit i potenciál Laboratoře antropologické rekonstrukce, zřízené v roce 2016 při Centru kulturní antropologie, sídlící v Pavilonu Anthropos. Jako jediná v České republice se věnuje 3D hyperrealistické sochařské rekonstrukci podoby našich vzdálených předků a rekonstrukci tváří osob z významných antropologických nálezů. Tím, že Laboratoř antropologické rekonstrukce přímo souvisí s Pavilonem Anthropos, získáváme další nepochybnou výhodu, kterou můžeme v navrhovaném libretu zúročit. Zásadní proměnou v této souvislosti projde první část expozice, která se promění v jakési antropologické divadlo – přehlídku našich předchůdců „v plné srsti“, jak by před více než devadesáti lety napsal Karel Absolon. Plánované rekonstrukce podob našich antropologických předků, v konfrontaci s jedinečnou sbírkou kopií světových antropologických nálezů, budou také vytvářet zcela nové vyznění následné části expozice, věnované vývoji člověka v celosvětovém kontextu.

Zamýšlené změny by měly směřovat k udržení tradice a dalšímu aktivování možnosti Pavilonu Anthropos v brněnském písáreckém parku. V ideálním případě by měly probíhat v souladu s plány města Brna na revitalizaci souvisejícího údolí řeky Svratky a rovněž s plánem výstavby nového otevřeného sportovního areálu v sousedství budovy muzea. V rámci návštěvnického provozu by bylo žádoucí také hlubší provázání s nedalekým brněnským výstavištěm, s nímž je Pavilon Anthropos od jeho vzniku historicky spjat.

Eva Vaníčková, Petr Kostrhun

Centrum kulturní antropologie MZM
Vizualizace: Ing. Arch. Dagmar Květová
a Atelier Nolimits

Kameny spadlé z vesmíru: stonařovské meteority

Stonařovské meteority náležejí k unikátním sbírkám Mineralogicko-petrografického oddělení Moravského zemského muzea. Jejich stáří je srovnatelné se stářím Země, tedy 4,55 miliardy let. Patří do skupiny vzácných tzv. HED achondritů – eukritů a ukazuje se, že jde pravděpodobně o úlomky planety Vesta.

Tvořeny jsou převážně živcem (vápenatým plagioklasem) a pyroxeny. Typickým znakem je černá lakově lesklá tenká sklovitá kůra na povrchu (do 1 mm) s patrným žilkováním, která vznikla při průletu atmosférou. Zhruba 200–300 kusů kamenů spadlo 22. května 1808. Před šestou hodinou ranní se nad Stonařovem na Jihlavsku klenula jasná obloha... Lidé šli právě na mši. Náhle se na nebi objevil velký ohnivý kužel a ozvala se ohlušující rána. Následovalo dunění, které přecházelo ve svist doprovázející pád jednotlivých meteoritů. Podle dobových zpráv trval celý jev zhruba 8 minut. Velmi rychle se snesla hustá mlha a krajinou se šířil nevábný puch. Jako zázrakem nebyl nikdo z přihlížejících meteority zasažen. Ti, kteří se k nim bezprostředně po jejich dopadu dostali, popsali, že kameny byly ještě horké. Už 28. května se na místě objevil dr. Karel Schreibers (1775–1852), ředitel c. k. přírodovědných sbírek ve Vídni. Zasloužil se o velmi

kvalitní zdokumentování celé události. Díky němu víme, že meteority zasáhly i řadu dalších obcí sousedících se Stonařovem (pádová oblast elipsovitého tvaru směru sever-jih měla 12,5 km délky a 4,8 km šířky; ve Staré Říši údajně zabily nebo poranily pět ovcí).

Většina nalezených kusů měla hmotnost převážně v rozmezí od 32 g do 48 g. Největší kus v Přírodovědeckém muzeu ve Vídni měl původně hmotnost 6,34 kg, byl však po roce 1980 rozřezán na 3 kusy (nejtěžší 3,6 kg). Stonařovské meteority jsou kromě Vídne (54 ks) ve sbírkách mnoha muzeí po celém světě. Největší kusy jsou uloženy v Muzeu Vysočiny v Jihlavě (1,6 kg). V České republice se pak nacházejí zejména v Národním muzeu v Praze (9 ks), v Moravském zemském muzeu v Brně (7 ks) a ve sbírkách některých vysokých škol. Pád stonařovských meteoritů vzbudil tehdy v Evropě značnou pozornost, už proto, že nastal pouhých 5 let poté, co byla vědeckou obcí definitivně přijata teorie o možnosti existence meteoritů jako „kamenů spadlých z vesmíru“. Mimo jiné vzniklo o tomto jevu několik kramářských písní.

Pavla Hršelová, Eva Višková,
Mineralogicko-petrografické odd.
Foto: Archiv MZM

Komenský do tříd!
Soutěžní kampaň pro žáky
základních a středních škol